

زن در تمدن ایلام

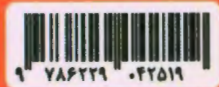
اسفندیار رحمتی کیا

ویراستار علمی: دکتر روشنگر ماسوری

زن در تمدن ایلام

در کتاب پیش روز صورت نوشتاری «ایلام» استفاده شده است. توضیح آنکه سومری ها نشانه NIM را برای ایلام به کار می بردند و اکدی ها Elamtu و این دوه معنای «سرزمین مرتفع» است. با توجه به این که این واژه همیشه با واژه عربی «یعلاوا» است، در نتیجه برخی از پژوهشگران و مترجمان آن را سامی دانسته اند و به صورت «عیلام» نوشته اند. اما از طرفی در زبان سومری حرف و تلفظ «ع» وجود ندارد. در نتیجه صورت نوشتاری با «ع» نادرست است. قابل ذکر است که ایلامیان سرزمین خود را به خط میخی «هل تم ائی» می نامیدند که طبق نظر برخی از پژوهشگران به معنای سرزمین خدایان است.

به نام خداوند جان و خرد

سرشناسه	:	رحمتی کیا، اسفندیار، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	:	زن در تمدن ایلام باستان/اسفندیار رحمتی کیا.
مشخصات نشر	:	تهران: آوشت، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	:	۱۷۶ص.
مصور	:	بخشی رنگی
شابک	:	978-622-90425-1-9
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا یادداشت
کتابنامه.موضوع	:	زنان -- ایران -- تاریخ -- پیش از اسلام Women -- Iran -- History -- To 633
موضوع	:	ایران -- تاریخ -- عیلامیان، ۲۲۲۵ - ۴۵۰ ق. م Iran -- History -- Elamites, 2225 - 655 B. C.
رده بندی کنگره	:	HQ ۱۱۳۰
رده بندی دیویی	:	۴۰۹۵۵/۳۰۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۴۶۱۲۶۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی:	:	فیپا

زن در تمدن ایلام باستان

اسفندیار رحمتی کیا
ویراستار علمی: دکتر روشنگر ماسوری

زن در تمدن ایلام باستان

نویسنده نویسنده	اسفندیار رحمتی کیا
ویراستار علمی	دکتر روشنگر ماسوری
طراح جلد	امید معماریان
طراحی و تولید	نشر آوشت
سال نشر	اول ۱۴۰۲
شمارگان	۲۰۰ نسخه
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۰۴۲۵-۱۹
چاپ و صحافی	مشکی
مرکز پخش و تولید	

تهران، خ انقلاب، خ ۱۲ فروردین، خ وحید نظری غربی، پ ۹۹، واحد ۸

۶۶۴۰۳۸۱۳؛ ۶۶۴۰۳۸۳۰

www.avasht.com @avashtpublishers

0910_0764142

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات آوشت محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه	۷
فصل اول: نقش سیاسی زنان در تاریخ ایلام کهن (۲۴۰۰-۱۶۰۰ پ م)	۱۱
۱- دودمان اوان	۱۴
۲- دودمان سیمشکی	۲۴
۳- دودمان سوگلمح	۳۳
جمع‌بندی	۴۳
فصل دوم: نقش سیاسی زنان در تاریخ ایلام میانه (۱۵۰۰-۱۱۰۰ پ م)	۴۷
۱- دودمان کیدینوها	۴۹
۲- دودمان ایگی-هَلکی‌ها	۵۷
۳- دودمان شوتروکیداها	۷۰
جمع‌بندی	۸۳
فصل سوم: نقش سیاسی زنان در دوره ایلام نو (۱۱۰۰-۶۴۰ پ م)	۸۷
۱- ایلام نو	۸۸
جمع‌بندی	۱۰۲

فصل چهارم: ازدواج‌های سیاسی ایلام از ۲۴۰۰ تا ۶۴۰ پیش از میلاد..... ۱۰۵

۱- ایلام کهن..... ۱۰۶

۲- ایلام میانه..... ۱۱۵

۳- ایلام نو..... ۱۱۹

جمع‌بندی..... ۱۲۲

فصل پنجم: نقش اجتماعی زنان در تاریخ ایلام..... ۱۲۵

۱- ایلام کهن..... ۱۲۵

۱- ایلام میانه..... ۱۴۵

۲- ایلام نو..... ۱۴۸

جمع‌بندی..... ۱۵۰

نتیجه‌گیری..... ۱۵۵

کتابشناسی..... ۱۶۱

پیوست‌ها..... ۱۶۹

مقدمه

از جمله مسائلی که همواره در تاریخ ایلام مورد توجه و بحث بوده، جایگاه زنان در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی این تمدن است. بررسی‌های انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد که زنان در این عصر در عرصه‌های مختلف سیاسی حضور داشته‌اند و به نوبه خود به ایفای نقش پرداخته‌اند. شواهد باقیمانده از این تمدن نشان می‌دهد که زنان در حکومت به انحای مختلف نقش داشته‌اند که مشخص کردن میزان و چگونگی آن نیازمند بررسی و پژوهش در این مورد است. علاوه بر این، از دیگر مسائلی که در این زمینه ابهام دارد، میزان نقشی است که زنان ایلامی به عنوان اعضای جامعه ایفا می‌کرده‌اند. در مذهب ایلامی الهه‌های مادر نفوذ فراوانی داشتند و این مساله این سوال را به ذهن متبادر می‌کند که آیا همان میزان نفوذ از سوی هم‌جنسانشان در قدرت، سیاست و جامعه دنیوی برقرار بوده است؟ بر این اساس، کتاب حاضر بر آن است تا نقش زنان را از بعد سیاسی و اجتماعی و جایگاه آنان را در این عرصه‌ها تا جایی که منابع و داده‌ها امکان می‌دهد، مورد بررسی قرار دهد.

بی شک پرداختن به تاریخ ایلام با توجه به کاستی‌های ما از شناخت این تمدن کهن، کاری بس دشوار است. با این حال نمی‌توان از حکومت بزرگ ایلام که بخش وسیعی از نواحی غرب و جنوب غرب ایران را شامل می‌شد، و در جای خود سرزمینی متمدن در جهان آن روز بود، چشم‌پوشی کرد. به دلیل کمبود منابع و داده‌های مغرضانه‌ای که اغلب از میان‌رودانی‌ها بر جای مانده و همچنین دشواری خواندن متون ایلامی در حدود یک سده‌ای که از آغاز مطالعات ایلام‌شناسی می‌گذرد، پژوهشگران ایرانی کم‌تر در این حوزه به پژوهش پرداخته‌اند و این خود دشواری پژوهش پیش‌رو را نشان می‌دهد.

تمدن ایلام دارای تاریخی دراز از اوایل هزاره سوم پیش از میلاد تا میانه‌های هزاره اول پیش از میلاد است. به دلیل نداشتن اطمینان کامل از ترجمه‌های صورت گرفته از الواح و کتیبه‌های ایلامی و کمبود منابع ما از تاریخ این حکومت، بازسازی تاریخ آن تا حدودی با مشکل مواجه شده است. از سوی دیگر بیشتر اطلاعات ما بر مبنای منابع و متون میان‌رودانی که همواره از رقبای ایلام محسوب می‌شدند، به دست آمده است. به همین دلیل در استفاده از آن‌ها باید جانب احتیاط را نگاه داشت. به هر حال، صاحب نظران در زمینه تاریخ ایلام، تاریخ آن را به سه دوره ایلام کهن (۲۴۰۰ تا ۱۶۰۰ پ.م) که خود شامل دودمان‌های اوان^۱، سیمشکی^۲ و اپرتی^۱ یا سوکل

1. Avan

2. Simaški

مح‌ها^۱ می‌باشد، ایلام میانه (۱۵۰۰ تا ۱۱۰۰ پ.م) این دوره نیز شامل دودمان‌های کیدینوها^۲، ایگهلکی^۳، شوتروکی‌ها^۴ و در نهایت دوره سوم ایلام نو (۱۱۰۰ تا ۶۴۹ پ.م) تقسیم نموده‌اند. هر یک از این دوره‌ها ویژگی‌های خاص خود را دارد که آن‌ها را از هم متمایز می‌کند. اما این تفاوت‌ها مانع از پیوستگی تاریخ این تمدن نمی‌شود.

در کتاب پیش رو از صورت نوشتاری «ایلام» استفاده شده است. توضیح آنکه سومری‌ها نشانه NIM را برای ایلام به کار می‌بردند و اکدی‌ها Elamtu و این دو به معنای «سرزمین مرتفع» است. با توجه به این که این واژه هم‌ریشه با واژه عربی «یعلوا» است، در نتیجه برخی از پژوهشگران و مترجمان آن را سامی دانسته‌اند و به صورت «عیلام» نوشته‌اند. اما از طرفی در زبان سومری حرف و تلفظ «ع» وجود ندارد. در نتیجه صورت نوشتاری با «ع» نادرست است.^۵ قابل ذکر است که ایلامیان سرزمین خود را به خط میخی «هل تم اتی» می‌نامیدند که طبق نظر برخی از پژوهشگران به معنای سرزمین خدایان است.

-
1. Eparat
 2. Sukalmah
 3. Kidinu
 4. Igehalki
 5. šutrukids

۶. هینتس، دنیای گمشده عیلام، ۱۳۸۸، سخن ویراستار ص دوازده و سیزده

فصل اول

نقش سیاسی زنان در تاریخ ایلام کهن (۲۴۰۰-۱۶۰۰ پ م.)

تاریخ سیاسی ایلام دوره‌ای حدوداً سه هزار ساله را در بر می‌گیرد. مرزهای این سرزمین براساس منابع موجود از جمله منابع میانرودانی از دوره‌ای به دوره دیگر متغیر بوده است. طبق تصور میانرودانی‌ها در اواخر هزاره سوم پیش از میلاد سرزمین ایلام تمامی فلات ایران را در بر می‌گرفت.^۱ کهن‌ترین منبعی که در آن نام ایلام ذکر شده حدوداً متعلق به ۲۶۰۰ پیش از میلاد است که در آن در فهرست پادشاهان سومری ان-مِبرگسی^۲ پادشاه نیمه افسانه‌ای سلسله نخست کیش به ایلام لشکر کشید و وسایل جنگی و غنایمی از آنجا را به غنیمت برد.^۳ در حال حاضر این کهن‌ترین متنی می‌باشد که در آن به مراودات سیاسی ایلام با همسایگانش اشاره شده است. به عقیده برخی صاحب نظران، ایلام همواره به صورت یک کشور «فدرال»

1. Vallat, 1987, pp. 301-313.

2. Enmebaragesi

سازمان می‌یافت.^۱ در دو نسخه از کتیبه‌های سارگن^۲ اکدی (۲۳۳۴-۲۲۷۹ پ.م) آگاهی‌هایی درباره فرمانروایان^۳ شکست خورده‌ای همچون سنم-شیموت^۴، لوه-ایشین پسر هیشیب-ریشینی^۵ و فرمانروایان چندین شهر ایلام و شهرهای گشوده شده شوش و اووان وجود دارد.^۶ این اطلاعات نشان نمی‌دهند که ایلام و مرهشی^۷ (پشت کوه و احتمالاً سرزمین کرخه علیا)^۸ از فرمانروایی‌های «فدراتیو»^۹ی به مفهوم امروزی برخوردار بوده‌اند. چنان که در کتیبه‌ای مربوط به سارگن به مطیع کردن پادشاه کیش، ایلام و مرهشی اشاره شده است و این مطلب نشان می‌دهد که این مناطق به دست حاکمانی اداره می‌شده‌اند.^{۱۰} به این ترتیب ادعای اینکه ایلام به صورت یک کشور «فدرال» اداره می‌شده است برای سده‌های ۲۶-۲۸ پیش از میلاد صدق می‌کند و نه بعد از آن. با این حال، در تلاش برای متحد کردن مناطق مختلف فدراسیون، شاهان همواره

۱. هینتس، ۱۳۸۸، ۵۹.

2. Sargon

3. Ensi

4. Sanam-simut

5. Luh-ishin son of Hisib-rasini

6. Barton, 1929, 115

7. Marhashi

۸. استاینکلر آن را با شرق فارس یکی می‌دانند. برای اطلاعات بیشتر نک.

Steinkeller, P, (1982), The Question of Marhashi: a contribution to the historical geography of Iran the third millennium BC, ZA 72, Pp 237-264.

۹. حکومتی که از ایالات و ولایات متحد تشکیل شود.

10. Ibid.; ۳۸، ۱۳۸۹، استولپر.

سعی می کردند شاهزاده نشین های کوچک را از طریق ارتباط های خونی یا ازدواج های سیاسی به خود وفادار سازند. چنانکه قرن ها تلاش لازم بوده که ساکنان دشت های شوشن و صحراگردان کوه های انشان^۱ به صورت یک گروه از مردم ایلام درآیند.^۲

برای درک بهتر جایگاه و نقش سیاسی زنان ایلامی ناگزیریم که تاریخ سیاسی ایلام و روابط گوناگون اعم از دوستانه یا خصمانه آن با سرزمین های همجوار را تا جایی که اطلاعات کافی در دسترس باشد مورد بررسی قرار دهیم و از تأثیرات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آنان بر یکدیگر به ویژه در مبحث مورد نظر بهرمنند شویم. با توجه به تقسیم بندی صاحب نظران در تاریخ ایلام، تاریخ آن را به سه دوره کهن، میانه و ایلام نو تقسیم کرده اند. دوره کهن یا باستان بازه زمانی ۲۴۰۰ تا ۱۶۰۰ پیش از میلاد را در برمی گیرد و خود شامل دودمان های اوان^۳، سیمشکی^۴ و سوکل مح ها^۵ می شود. دوره میانه ایلام نیز حدوداً ۱۵۰۰ تا ۱۱۰۰ پیش از میلاد که این دوره نیز دودمان های کیدینوها^۶، ایگی هلکی ها^۷، شوتروکی ها^۸ را در برمی گیرد و در نهایت ایلام نواز ۱۱۰۰ تا ۶۴۹ پیش از میلاد می باشد.^۹ هریک از این دوره ها ویژگی های

1. Anshan

۲. هینتس، همان.

3. Avan

4. Simashki

5. Sukkalmakh

6. Kidinuids

7. Igihalkid

8. Sutrukid

9. Vallat, Ibid; E. Quintana Cifuentes, 2010, pp 1-20

خاص خود را دارند که آنها را از هم متمایز می‌کند اما این ویژگی مانع از پیوستگی تاریخ دراز ایلام نمی‌شود.

۱- دودمان اوان

در حدود سال ۲۵۷۰ پیش از میلاد برای نخستین بار سلسله‌ای در ایلام تشکیل شد که مرکز این سلسله شهر اوان (تقریباً دزفول امروزی)^۱ بود و جمعاً دوازده پادشاه در آن حکومت کردند.^۲ در دوره این سلسله ایلام، ما در میان کتیبه‌هایی که تاکنون به دست آمده‌اند آگاهی‌های چندانی در مورد زنان ایلامی نداریم جز در چندین مورد آن هم در کتیبه‌های همسایگان ایلام. برای نمونه در گزارش ریموش^۳ فرزند سارگن اکدی از غنایمی که از شوش برداشته و آنها را به خدای انلیل اختصاص داده است، شش برده زن و مرد، ۳۶۰۰ کیلوگرم مس و ۳۰ کیلو طلا می‌باشد.^۴ همچنین برای اطلاع از شیوه زندگی روزمره می‌توان از مهرهایی که تاکنون به دست آمده استفاده نمود.^۵ با این وجود در متون پیش از سارگن از لاگاش اطلاعاتی از قبیل بازرگانی، نام اشخاص ایلامی، سهمیه‌های غلات و ... از ایلامیان می‌بینیم.

۱. در مورد موقعیت مکانی اوان در بین پژوهشگران اتفاق نظر وجود ندارد هینتس آن را دزفول و مجیدزاده آن را شوشتر امروزی، والا آن را حوالی استان‌های لرستان و کرمانشاه و لرستان، پاتس آن را لرستان می‌داند.

۲. هینتس، همان، ۶۱.

3. Rimush

4. Barton, 1929, 125; Mendelsohn, 1898, 101.

۵. هینتس، همان، ۱۲.

البته در مورد زنان در متن DP134 که تاریخ آن مشخص نیست اشاره شده که برای جشن «ب ب»^۱ همسر نیگدوب^۲ جو، گندم، خرما و پنیر دریافت کرد و نیز در متن DP 230 به پنج زن ایلامی که دو تن از آن‌ها دارای نام‌های سومری هستند که به احتمال برده یا اسیر جنگی بوده‌اند، اشاره شده که برای آبخوسازی در لاگاش کار می‌کردند.^۳ هرچند در اینجا به طور مستقیم از نقش سیاسی زنان سخن به میان نیامده است، اما می‌توان چنین استنباط کرد که این زنان یا به عنوان اسیر به لاگاش کوچانده شده‌اند یا اینکه به اختیار خود به آنجا سفر کرده‌اند که البته به نظر، فرض نخست درست‌تر می‌آید. چنانکه در بالا هم اشاره شد برده‌داری در خاور نزدیک باستان رونق فراوانی داشته که زنان نیز از آن مستثنی نبودند. این بردگان زن می‌توانستند اسیر جنگی یا برای نجات از گرسنگی و ... به بردگی گرفتار شده باشند. این شواهد نشان می‌دهد که زنان حتی اگر خود نیز نمی‌خواستند، ناخواسته در سیاست‌های داخلی و سیاست میان دول گوناگون دخیل می‌شدند. چنانکه آگاهی‌هایی در دست هست که زنان باردار یا صاحب بچه می‌توانسته‌اند از بین زنان برده ارزش بیشتری داشته باشند.^۴ بر روی لوحی از جنس گل خام که به منزله برچسب به کار می‌رفته است و حدوداً مربوط به سال ۲۹۰۰ پیش از

1. Baba

2. Nigdoba

۳. پاتس، ۱۳۹۰، ۱۴۷

4. Mendelsohn, 1898, 9-40.

میلاد می‌باشد و اکنون در موزه لوور نگهداری می‌شود، علامتی خاص دیده شده که به عقیده آمیه در متون سومری به معنای زن بوده است. در این دست لوح‌ها از سوراخی که بر روی آن‌ها تعبیه شده و از آن نخ را می‌گذرانند و به مرسلات پستی می‌بستند. نقوش روی این برجسب بیشتر جنبه اساطیری دارند.^۱ ما دقیقاً از موضوع این لوح و یا حتی اینکه شخص فرستنده یا گیرنده چه کسی بوده اطلاعی نداریم اما می‌توان حدس زد که زن یا زنانی موضوع مورد بحث بوده‌اند. همچنین از مهرهایی که تاکنون به دست آمده می‌توان اطلاعاتی از قبیل فعالیت‌های کشاورزی، زندگی روزمره و غیره را به دست آورد. این مهرها هرچند اطلاعات سیاسی را به دست نمی‌دهند اما تا حدودی برای شناخت نقش زنان در این برهه زمانی مناسب‌اند. در مهر استوانه‌ای مربوط به حدود ۲۵۰۰ پیش از میلاد از جنس گِل رس که اینک موجود است و در آن نقش زنانی دیده می‌شود. آن‌طور که پیداست صاحب این مهر زرگر بوده چرا که در کتیبه‌ای که به زبان سومری در آن آمده معرفی شده است. در این مهر نقش زنان - یا به احتمال الهه‌هایی - دیده می‌شود که نشان از برتری و نقش مهم آنان دارد. در بخش راست این مهر تصویری از یک زن با گیسوانی بلند که بر پشت شیر ماده‌ای نشسته دیده می‌شود. بر روی سر این زن هیچ نشانه‌ای یا تزئینی به شیوه الهه‌ها دیده نمی‌شود به همین دلیل می‌توان حدس زد که او ملکه یا حتی الامکان

از زنان درباری بوده است. در کنار این بانو دو خدمتکار زن برهنه وی را با برگی شبیه به برگ نخل باد می‌زنند.^۱ (شکل ۱)

شکل ۱

شکل روی مهر استوانه‌ای مربوط به حدود سده ۲۶ پ.م.
جنس این مهر از گل رس و از شوش به دست آمده است.

2008, Vol 2, part 1, 326, Nom 2079) (Roach,

هرچند که این تفاسیر بر مبنای حدس و گمان می‌باشد، اما در همین حد هم کافی است که به نقش سیاسی زن در همین سرآغاز قدرت-گیری ایلام پی ببریم. این شواهد نه تنها به صورت مهر بلکه در اشکال مجسمه‌ها و نقوش برجسته خود را نمایان می‌سازند. قابل ذکر است که از دوره ایلام کهن تا دوره میانه ساخت مجسمه‌های بزرگ و کوچک و در ابعاد وسیع که نخست با دست و بعدها از دوره سیمشکی به بعد در قالب تنها و دوتایی بوده، وجود داشت.^۲ نمونه‌ای از این مجسمه‌ها مربوط به ۲۵۰۰ پیش از میلاد است که زن یا به اصطلاح برخی

۱. مجیدزاده، همان، ۷۰.

پژوهشگران^۱ زن نیایشگری را نشان می‌دهد. این نیم تنه از جنس سنگ رخام سفید است که در موزه لوور نگهداری می‌شود. زن دارای گیسوانی بلند است که تا روی دستانش می‌رسند.^۲ از آنجا که آشکار است مذهب و سیاست در ایلام دو عنصر جدا ناپذیر بوده، می‌توان انگاشت که در ساخت این قبیل پیکره‌ها مقاصد سیاسی وجود داشته است. نمونه‌های نسبتاً فراوانی از زنان اعم از مجسمه و یا تصویر در کل تاریخ ایلام دیده می‌شود. همه این شواهد نشان از اهمیت و جایگاه زن در امور مختلف است و در واقع این شواهد بیانگر حضور مهم وی در سیاست، اجتماع و مذهب است.

اگر بخواهیم از منظر سیاسی به طور اخص در دوره پادشاهان اوان در مورد زنان به جست‌وجو پردازیم بی‌شک می‌بایست از دوره پوزور-اینشوشینک^۳ نامدارترین شاه اوان آغاز کنیم. به این ترتیب در ذیل به شرح وقایع دوران وی می‌پردازیم.

پوزور-اینشوشینک (حدود ۲۲۵۰ پیش از میلاد) که نام وی احتمالاً تلفیقی از زبان اکدی و ایلامی می‌باشد و به احتمال قوی در ایلامی کوتیک-اینشوشینک^۴ یعنی «کمر بسته خدای این-شوشینک» بوده است. وی در دوران شر-کلی-شری^۵ جانشین نرم-

۱. آمیه، ۱۳۸۴، شکل ۴۲

۲. همان، شکل ۴۲

3. Puzur-inshushinak

4. Kutik-inshushinak

5. Sar-kali-sharri

سین^۱ ارتقای درجه یافت.^۲ او در لوح هایش خود را «پسر شیمبی- ایشهوک^۳ و فرماندار شوش و نایب السلطنه^۴ ایلام» معرفی می کند.^۵ ما از دوره وی نقش برجسته ای از جنس سنگ آهک در دست داریم که در کتیبه ای در کنار آن، پوزور- اینشوشینک آن را به خدای این- شوشینک وقف کرده است.^۶ در این نقش برجسته در پشت سر پوزور- اینشوشینک تصویر زنی که دست های خود را به نشانه عبادت بالا آورده با پیراهن بلندی دیده می شود. به احتمال فراوان این زن، ملکه است. می توان گفت که از آنجایی که دوره پوزور- اینشوشینک یکی از دوران مهم و خود او نیز از مهم ترین چهره های تاریخی ایلام کهن بود و این نشانه ها را می توان در کتیبه های او و تلاشش برای احیای قدرت، هویت و بلند همتی ملی دید.^۷ در این نقش برجسته حضور ملکه در کنار شاه بدون حضور کاهنان ایلامی که در نقوش برجسته همسایگان ایلام و دوره های بعدی حضور فعال داشته اند، در نوع خود جالب است و به یقین می توان گفت که این نگاره نه تنها علاقه شاه برای به تصویر کشیدن ملکه را نشان می دهد بلکه به نوعی رونمایی از قدرتی است که ملکه دارا بود و می تواند نشان از تأثیر ملکه در اوامر سیاسی و مذهبی باشد. در این نگاره

1. Naram-Sin

۲. همان، ۳۹؛ مجیدزاده، ۸

3. Shimbi-ishkhuq

4. Gir-Nita

5. Barton, 1929, 155-157

6. Ibid, 159-161

7. Ibid, 155-157.

لباس ملکه با چین‌های بلند عمودی و یکپارچه دیده می‌شود، لباس مذکور به اندازه‌ای بلند است که تا روی پاهای وی می‌رسد. تاج او چندان روشن نیست اما می‌توان گفت که تا حدودی به تاج ایزدبانوان شبیه است. (تصویر شماره ۱) از نقش برجسته فوق می‌توان نه تنها نفوذ زن را در عرصه سیاسی بلکه در مسائل عقیدتی هم دید و چنانکه قابل انتظار است کاهنان اعضای سلطنتی، از توانگران بودند. به این ترتیب می‌توانسته‌اند در میان مردم نفوذ فراوانی داشته باشند. ما در تاریخ شرق باستان نمونه‌های چندانی از این دست داریم برای مثال: انکه-دونه^۱ که به عقیده سبیرت، دختر سارگن بوده و نیز انه-ادو^۲ خواهر ریم سین^۳ و نمونه‌هایی دیگری از این دست دیده می‌شود.^۴ چنانکه روشن شد زنان در این دوره اگرچه حاکم نبودند و به مانند هر شخص دیگری به شاه وابسته، اما به احتمال در تصمیمات شاه و در فرمان‌های سیاسی و مقررات اجتماعی تأثیرگذار بوده‌اند.^۵

در سال ۱۹۶۶م در حدود دو کیلومتری شمال غربی تخت-جمشید در حین لایروبی کانال ظرفی که حاوی اشیای نامشخص بود به دست آمد. این جام که در حال حاضر در موزه ملی ایران نگهداری می‌شود حدوداً ۱۹,۳ سانتیمتر بلندی و ۶۰۵ گرم وزن دارد.

1. Anke-dona
2. Eneh-edu
3. Rimm-sin

۴. سبیرت، ۱۳۷۹، ۳۴-۳۶ و ۱۱۰

5. Melville, 2005, 219

بر روی این ظرف تصویر کاملی از یک زن با لباسی پشمینه مانند یا آویزه‌هایی شبیه فلس و کلاه یا پیشبند که در عین حال دوشی میله مانند و تقریباً هم اندازه در هر دو دست خود دارد، دیده می‌شود. در روی دیگر این ظرف زنی دیگر در حالت نشسته و با موهای بلند دیده می‌شود که لباسی به مانند زن ایستاده برتن و دستبندی به دست راست و نیز گردنبنندی به گردن دارد.^۱ قدمت این جام حدوداً به ۲۱۰۰ یا ۲۲۰۰ پیش از میلاد و کم و بیش هم‌زمان با دوره پوزور-اینشوشینک می‌رسد.^۲ شکل پاها و حالت بدن چهره ایستاده به نحوی است که انگار به سوی شخص نشسته در حال حرکت است، لازم به ذکر است که در قسمت بالایی جام نوشته‌ای به خط ایلامی کهن مخطوط دیده می‌شود که ترجمه پیشنهادی والتر هینتس این چنین است:

taš na-ti taš te-la-li-ri nap-ki (:)

Kuri-Nahiti-ki hu-šu (:) ti-im nap

Na-ti sa-ri ir-iš (:) pu-hu in-ti kuk-li

Taš im-ki-na (:) la-kik-li-ri-me (:) nu

Ir ru-tik na-ma hu-iš

«کمک کن ، ایزدبانو، کمک کن! نثارگر نوشاک

برای مقام خدایی، کوری-نهییتی، هستم من.

با دادن پاداش و برکت، توربانی

ایزدبانو خود را بنمای! معبدیان آهنگ کرنش ماندگار

1. Potts, 2008, 170

2. Ibid, 181

دارند! کمک کن!

منبع نثارگر نزدیکی آسمان، قداست بخش
تو برای او در مقام یک برگزیده، روز به روز!»

هینتس بر این عقیده است که بانوی ایستاده ایزدبانوی نرونده^۱ می باشد که تندیس از وی در موزه لوور نیز وجود دارد و شخصیت نشسته زنی به نام کوری-نَهِیتی^۲ می باشد.^۳ نکته قابل تأمل در اینجا لباس های کاملاً شبیه به هم زنان و شباهت زن ایستاده با ملکه پوزور-اینشوشینک است. از طرفی دیگر با مقایسه دقیق تر سر ایزدبانوی نرونده با سر نقش زن بر روی جام تفاوت هایی دیده می شود. همچنین تاج شاخدار که به نوعی مخصوص خدایان ایلامی بوده در این نقوش دیده نمی شود.^۴ به هر حال هویت زن ایستاده به طور قطعی برای ما روشن نیست. اما از آنجایی که پرستارهای دینی^۵ (کاهنه) می توانسته اند از خاندان سلطنتی باشند،^۶ احتمال می رود که دستکم زن نشسته از اشخاص مهم به ویژه از دربار بوده باشد.

1. Narunte

2. Kuri-nahiti

۳. هینتس، ۱۳۸۵، ۱۳-۴۰

۴. صراف، ۱۳۸۴، ۵۳-۵۴

۵. هینتس، ۱۳۸۵، ۲۳

۶. سبیرت، ۱۳۷۹، ۳۴

چنانکه در بالا در مورد نقوش برجسته و مهرها و نیز منابع میانرودانی بحث شد، در منابع اکدی قدیم و نیز در نقوش برجسته و هنر ایلامی - که البته در دوره‌های جدیدتر سبک طبیعی‌تری را به خود گرفته -^۱ نمونه‌هایی از فعالیت‌های زنان در عرصهٔ سیاسی و مذهبی را مشاهده نمودیم. لازم به ذکر است که علاوه بر نوشته‌های فوق مواردی از ازدواج‌های سیاسی در این دوره و در دوره‌های بعدی وجود داشته که در آنها نیز نقش مهم شاهزاده خانم‌ها پیدا است که همسایگان ایلام و یا شاهان ایلامی برای استحکام بخشیدن به روابط دوستانه و یا در حالت خصمانه برای جلوگیری از شورش و قبولی تابعیت یکدیگر از آن استفاده می‌کردند. برای نمونه در دورهٔ شر-کلی - شری که تقریباً هم دورهٔ کوتیک-اینشوشینک بوده ما شاهد ازدواج خود او یا احتمالاً پسرش با یک شاهزاده خانم مرهشی (برهشی) هستیم که برای این امر از نیپور راهی شرق شده است. اطلاعات بیشتر درباره این جشن در سه متن که از نیپور به دست آمده و وستن هولتس^۲ در کتاب «نوشته‌های سومری و اکدی قدیم در فیلادلفیا»^۳ گردآوری کرده، آمده است.^۴ در فصل پنجم پژوهش حاضر تلاش شده که به شکل مفصل‌تری به ازدواج‌های سیاسی پرداخته شود.

1. Betty, L, 1976, 350

2. Westenholz

3. Old Sumerian and Old Akkadian texts in Philadelphia

4. Westenholz, 1987, 129-154